

ЗАМИНАҲОИ ПАҲНШАВИИ ТААССУБГАРОӢ ДАР МАРҲИЛАИ МУОСИРИ ИНКИШОФИ ТОҶИКИСТОН

**Махмадизода Н.Д., доктори илмҳои фалсафа, профессор, декани
факултети фалсафаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон**

Ифротгарой ҳамеша бо таассуб ҳаммарз аст. Барои мутаассиб фақат худӣ ӯ ва эътиқоди ӯ вуҷуд дораду бас. Ақидаи дигарон барои ӯ аҳамият надорад. Аломати нахустини ифротгарой: таассуби кӯр-кӯрона дар ақидаи худ доштан, эътироф накардани нуқтаи назари дигарон ва қасдан фарқ нагузоштан байни дурусту нодуруст (ҳатто агар нодуруст будани ақидаи ӯро бо далелҳои қотеъ исбот карда шавад). Таассуби динӣ: афзалтар шуморидани дину мазҳаби худ нисбат ба дину мазҳаби дигарон аст. Мутаассибони динӣ шефтаи дигаргун сохтани олам аз диди ҳаёлотӣ худ мебошанд. Бе дарки амиқи таассуби динӣ сабабҳои рушди босуръати таъсирнокии он дар арсаи ҷаҳонӣ, банақшагирии стратегияи муқовимат ба зухуроти он, таҳияи чорабиниҳо оид ба пешгирии ифротгарой ва равияҳои ифротгаро ғайриимкон аст. Аз ин рӯ, дарки иҷтимоӣ-фалсафии ҳориқаи таассубгарой дорои аҳаммияти на танҳо назариявӣ, балки амалӣ низ мебошад.

Мутаассибон аксаран одамони ҷоҳилу яқрав ва маҳдудандеша мебошанд. Шахси тангназар наметавонад фарқияти байни шаклу мазмун, роҳу тадбир ва мақсадҳоро дарк намояд. Аз нуқтаи назари мутаассиб, диндорон вазифадоранд муқаддасоти диниро ҳифз намоянд; ба ҳайси урфу одатҳо ва анъанаҳои динӣ ба мисли арҷ гузоштан ба марҳилаҳои аввали амри дин, истифодаи килк дар навишт, ғусл дар оби ҳавз, ба кор бурдани чароғи керосинӣ, ҳаёт дар ҳолати ҷаҳолат ва бесаводӣ ва амсоли он бояд нигоҳ дошта шаванд. Ҷаҳолат аз он вачҳ, ки онро бо обу ранги ислом пардапӯш мекунанд ва ба амри Парвардигор нисбат медиҳанд, ҳамчунон боқӣ мемонад. Аз ҷоҳилӣ, дар ниҳояти қор, ба ифротгарой гузаштан мумкин аст.

Ба ақидаи Р. Габбасов «Шахси мубталои таассуб олами атрофи худро наметавонад бубинад, вай очиз аст, ношунавоств, вай қобил неств, ки дигаргунҳои ҷаҳонро бубинаду шунавад. Ҳамаи онҳоеро, ки ба ақидаҳои

мутаасиб розӣ нестанд, вай онҳоро палид, нокас ва душмани ашадии худ меҳисобад. Таассуб мубталои чунунӣ, таҳрифи ҷаҳонбинист, ки ба худбинию худписандии оштинопазирӣ асос ёфтааст. Мутаассиб наметавонад механизми таҳлилу хулосабарориҳоро ба кор дарорад, ҳамчунин вай аз вичдони дарки умумиинсонӣ маҳрум аст, аниқтараш, вичдони ӯ ба таҳрифи меъёрҳои баҳодихӣ асос меёбад. Таассуб ҳамчун баҳодихӣ ба ҳолатҳо аз рӯи диди худ ба ҷаҳон, бе дарназардошти воқеияти атроф, зухуроти яқравӣ дар баъзе масъалаҳо, ҳатто дар мавридҳои ба ақл, мантиқ ё навиштаҳои динӣ муқобил будани онҳо, берағбатӣ ба эътирофи ҳақиқат аз сабаби худнамоӣ арзёбӣ мешавад. Метавон гуфт, ки бунёдгароӣ ё фанатизм бо асабоният ва тундмичозӣ алоқаманд аст, зеро чунин рафтор бешак, натиҷаи хароб шудани асаб ба шумор меравад.

Дар робитаи бо мавзӯи таассуб дар осори ҳақимону бузргони фарҳанги форс-тоҷик ақидаҳои ҷолиби диққат дарҷ гардидааст. Онҳо таассубро нақӯшиш карда, зарари онро ба аҳли ҷомеа равшан баён кардаанд. Масалан, ба андешаи Ҷалолуддини Балхӣ, саҳтгириву таассуб нишонаи хомиву беҳирадии одам ба шумор меравад ва то даме, ки инсон аз таассубу яқравии вайронкор даст нақашад, қораш хомӣ, озордиҳию зараррасонии мардум мебошад. Чунин инсон ба мисли ҷанини хомест дар батни модар, ки рағҳои баданаш пайванд бо рағҳои хунгарди модар аст ва то лаҳзае, ки пухтаву қомил нашавад, аз хуни модар истифода мебарад ва аз ишқами модар берун намебарояд, яъне қораш мудом хуношомӣ аст:

Саҳтгириву таассуб хомӣ аст,

То ҷанинӣ қор хуношомӣ аст .

Инсони мубталои ин зухурот на аз рӯи ақлу шуур, балки аз рӯи дарку эҳсосот ва тибқи табиати ҳайвонӣ амал мекунад. Эътиқод ва арзишҳо дар тафаккури мутаассиб дар қолаби яғона рехта мешавад. Дар натиҷа силсилабандии як қатор мафҳумҳо ташаккул меёбанд: «эътиқоди пуртаассуб», «мафкураи арзиши олий», «ташкили тафаккур», «маҳдудияти арзишҳои афзалиятнок» ва ғ. Аз нуқтаи назари дарки олами атроф ин силсилабандии

мафҳумҳо ба мутаассиб «роҳнамо»-е барои раҳой аз мушкилоти ҳалли масоил, эътирофи гуногуншаклиҳо ва ҷаҳони ғайриоддӣ хоҳад буд. Тавассути эътиқоди таассубӣ далелҳои бебаҳс инкор гардида, афзалият ба фиреби эҳсосот дода мешавад. Кандашавии эътиқоди таассубӣ аз воқеият, ба иборати дигар, «нобоварӣ ба воқеият» дар муносибати арзиши олий ба мафкураи худ нисбат ба ҷаҳон ифода меёбад. Ин қолибҳои дурушти мафкуравии пешакӣ дар қолиб рехташуда дастрас намудани иттилоотро аз дигарон ва муҳити атроф маҳдуд мекунад. Мутаассиб аз тундгаро аз он ҷиҳат фарқ мекунад, ки аввалӣ ақидаи худро дар дараҷаи ифротӣ ҳақиқат мешуморад ва ақидаи мазкур метавонад аз ҳисоби қурбонии ҳаёти дигарон дар амал татбиқ гардад. Дар ин маврид шахсияти мутаассиб-тундгароро ин далел комилан ба изтироб намеорад, ки аксарияти аъзоёни ҷомеа мавқеи ўро ҷонибдорӣ намекунад.

Пешнҳодҳо оиди бартараф кардани сабабҳои таассубгарой:

Мавриди зикр аст, ки моро, қабл аз ҳама, тақдири ояндаи давлатамон ва ҷавонон дар изтироб меоварад. Аз ин рӯ, бояд неруи худро ба он равона намоем, ки ҷавонони мо дар зерии таъсири ғоявии равиҷҳои динӣ – ифротӣ наафтанд. Барои ин зарур аст, ки ҷунин корҳо анҷом дода шаванд.

1. Мо бояд дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ, донишкадаҳо, донишгоҳҳо ба наврасон ва ҷавонон асосҳои исломи анъанавӣ, дину мазҳабҳои ҷаҳониро тавасути ҷорӣ кардани фанни диншиносӣ омӯзонем. Дар мактабҳои олий қорҳои фаҳмондадиҳиро оид ба исломи анъанавии ҳанафӣасос ва фарқияти онро аз дигар равиҷҳои динӣ ислом шарҳ дода, механизми ҳамкориҳои мутақобиларо ба роҳ монем. Зеро бархе аз ҷавонон аз асосҳои таълимоти мазҳаби худ беҳабаранд ва аз ин рӯ, ба осонӣ зерии таъсири тарғиботи таъсиррасонии дигар равиҷҳои динӣ-ифротӣ қарор мегиранд.

2. Дар тарбияи ҷавонон фақеҳон ва хидматгузориҳои динӣ нақши босазо мебозанд. Онҳо бояд дар маъвизаҳо ва суҳбатҳои худ ҷавононро ба роҳи дуруст ҳидоят намуда, барояшон дар бораи исломи анъанавӣ ва адолати динӣ маълумот диҳанд. Зарур аст, ки кумитаи оид ба қорҳои дин, маркази исломшиносӣ дар масҷидҳо барои гузаронидани ҷорабиниҳои маърифатӣ -

динӣ ва бахшҳои таълимӣ барои хоҳишмандон оид ба таълимоти мазҳаби ханафӣ шароитҳои мусоид фароҳам оварда, ҳамчунин лексияҳо оид ба омӯзиши асосҳои Қуръон ва ҳадисҳо ташкил намоянд.

3. Пастнамоии сатҳи шиддати инкишофи таасубгарой дар ҷомеаи тоҷикистонӣ, пешгирии ҳамроҳшавии ҷавонон ба ҳар гуна ҳизбу ҳаракатҳои ифротӣ террористӣ масъалаи муҳимтарини давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб меравад. Ба ақидаи мо, қабл аз ҳама, се ниҳоди асосӣ – оила, мактаб (маориф) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ бояд дар ҳамкорӣ фаъолияти босамар ва натиҷабахшро роҳандозӣ кунанд, то ки омилҳои инкишофи таасубгароиро дар ҷомеа бартараф созанд. Ҷавонон бояд аз хурдӣ дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва худшиносии миллӣ тарбия карда шаванд, дар тарбияи насли наврас рӯҳониён низ иштирок кунанд. Ба воситаи ВАО, телевизион, инернет ва матбуот корҳои зишти гурӯҳҳои ифротгаро бо далелҳои асоснок намоиш дода шуда, ҷавононе, ки аз Сурияву Ироқ баргаштаанд, ба семинару маҷлисҳо ва намоишҳои телевизионӣ даъват карда шаванд ва аз таҷрибаи талхи худ нақл кунанд. Семинару маҷлисҳое, ки барои пешгирии ҷавонон ба гурӯҳҳои ифротӣ гузаронида мешавад, бояд характери расмӣ надошта бошанд, барои ҳисобот гузаронида нашаванд, воқеӣ ва маърифатӣ бошанд. Баъдан, оид ба омӯхтан ва таҳлили илмии ин масъала бояд тадқиқотҳои сотсиологӣ гузаронида шаванд, олимони тавоно ба ин тадқиқотҳо ҷалб гарданд.

4. Зарур аст, ки мо барои бартараф намудани омилҳо ва заминаҳои паҳншавии таасубгарой байни ҷавонон чораандеши намоем. Аз ҳолу аҳволи ҷавонони мушкилидор бояд мақомоти дахлдор зуд-зуд хабардор шаванд, боварии ҷавонон ба ин гуна мақомот зиёд гардад, то дар мавриди пайдо шудани мушкилӣ онҳо ба ин мақомот муроҷиат кунанд. Пеш аз ҳама, барои ҷавонони бекор ҷойҳои нави кориро таъмин кунем. Махсусан ба масъалаи фароғат ва варзиши ҷавонон аҳамият додан лозим. Дар маҳаллаҳо майдонҳои варзишӣ сохта ба истифода дода шаванд, то ҷавонони бекор вақташонро беҳуда нагузаронанд. Имконияти таҳсил ва омӯзиши ҷавонон беҳтар карда

шаванд, ба адолати иҷтимоӣ ва баробарҳуқуқии ҷавонон диққат додан лозим аст.

5. Мушоҳида мешавад, ки байни як қатор муҳочирони меҳнатӣ сатҳи таасубгарой хеле баланд аст. Ба ҷавононе, ки ба муҳочирати меҳнатӣ мераванд, оид ба фирефта нашудан ба гурӯҳҳои динӣ-ифротӣ маълумот додан зарур мебошад. Масъулини зиндонҳо нисбат ба нигоҳдошти маҳбусони ифротиву экстермист ва эмиссарони хориҷӣ, ки вориди маҳбасхонаҳои чумхурӣ шудаанд, хушёр бошанд ва онҳоро дар ҳучраҳои алоҳида (камераҳои махсус) таҳти назорат гиранд. Феълан эмиссарони хориҷӣ дар фаъолияти ҳадафмандонаи худ бештар доираи замонро мавриди тавачҷуҳ қарор медиҳанд, яъне замон дар муқоиса ба мардҳо барои ташкили роҳпаймоиҳову гирдиҳамой ва роҳандозии ҳаракатҳои хусусияти иртиҷоӣю эътирозидошта неруи мувофиқ доништа мешаванд.

6. Зарур аст, ки мақомотҳои масъул фаъолияти ҳизбу ташкилотҳои расмиро, ки дар онҳо майлҳои ифротгарой, тарғиби таасубгарой мушоҳида мешаванд, маҳдуд намоянд, зеро назорати қатъӣ гиранд. Ҳадамоти гумрукиро мебоҷад, ки пеши роҳи вуруди сатр ва дигар либосворихҳои арабии замонро ба дохили кишвар гирад. Адолат ва аҳамияти дини мубини ислом ба насли ҷавон бо тамоми нозуқиҳояш фаҳмонида дода шуда, зимнан онҳоро дар роҳи таҳаммулпазириву инсондӯстӣ ҳидоят ва ташвиқ бояд кард. Ба ҷавонон истифодаи самараноки интернет ва ҷиҳатҳои мусбию манфии шабакаҳои иҷтимоиро фаҳмонида додан лозим аст. Дар баробари ин, ниҳодҳои кудратӣ, махсусан, ниҳодҳои дахлдорро зарур аст, ки ҳамкориашро бо аҳли ҷомеа боз ҳам қавитар сохта, қорҳои фаҳмондадиҳиро ба аҳли ҷомеа вусъат бахшанд.

7. Дар шароити кунунии кишвари соҳибистиқлоламон тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстию худшиносӣ, созандагӣю бунёдкорӣ вазифаи ҳар яки мо ба ҳисоб рафта воситаи асосии пешгирии рушди таасубгарой мебошад. Имрӯзҳо сохторҳои дахлдор дар ин самт пайваста тадбирҳои назаррасро меандешанд. Новобаста аз тадбирҳои андешида дар ҳаёти ҷавонон боз қостагӣю фазои ҳолӣ дида мешавад ва аз чунин вазъият гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва

шахсони алоҳида ба манфиатҳои ғаразнокӣ худ васеъ истифода менамоянд. Барои баланд бардоштани ватандӯстӣ ва худшиносии миллии ҷавонон бояд онҳоро аз хурдӣ дар ин рӯҳия тарбия намоем. Бояд созмонҳои ҷавонон бо ин мақсад лоиҳаҳо кашанд, бо ҷавонон зуд - зуд вохӯрию семинарҳо гузаронанд, тавассути ВАО тарғиботу ташвиқотро пӯрзур гардонанд.

8. Дар шароити имрӯза ба хотири рафъи таасубгарой байни ҷавонон, инчунин барои пос доштани фарҳанги миллӣ ва баланд бардоштани ватандӯстии худшиносии миллӣ бояд ҳуди шахсоне, ки ба корҳои тарғиботию ташвиқотӣ машғуланд, хуввияти баланди миллӣ дошта бошанд, фарҳанги миллиро кадр кунанд. Фурӯши фиттаҳо ва намоиши филму ва сериалҳои барои фарҳанги миллии мо бегона ва тарғибкунандаи таасубгарой байни ҷомеаи тоҷик қатъиян манъ карда шаванд.

9. Мушоҳида мешавад, ки шароитҳои ҳаёти ҷавонон рӯз ба рӯз беҳтар мешавад ва давлат барои ба ин мақсад расидан тамоми кӯшишҳои худро равона менамояд. Ба ақидаи мо ҷавонони тоҷик нерӯманд ва боирода ҳастанд, бо дастгирии калонсолон ва мақомоти масъул метавонанд, ки дар ҷомеа ҷойи худро ёбанд ва барои пешрафти Тоҷикистон саҳми худро гузоранд. Албатта, барои ба ин мақсадҳо расидан, пеш аз ҳама, сулҳу салоҳ ва ваҳдати миллӣ лозим аст. Аз ин рӯ, ҳар як шаҳрванди Тоҷикистонро лозим меояд, ки дар атрофи ҳукумат ва Президенти кишвар муттаҳид шуда, ба зидди ҳама гуна нерӯҳои ҷудоӣ, ифвоандоз, гурӯҳҳои ифротӣ, таасубгарой ва нафарони бадкешу палид дар якҷоягӣ мубориза баранд.

10. ВАО давлативу хусусӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ, зиёиён ва равшанфикрон низ бояд дар раванди тарғиботи зидди таасубгарой ва ба танзим даровардани низоми таълимотӣ динӣ дар Тоҷикистон фаъолона саҳм гузоранд. Тавассути намоишҳои телевизионӣ, тариқи пурсишу посухҳо моҳияти таълимот, аҳкомҳои дини ислом ва мазҳаби ҳанафӣ ҳамаҷониба фаҳмонида шаванд.

11. Концепсияи шарикӣ иҷтимоӣ давлат ва ташкилотҳои динӣ таҳия карда шаванд, чунки аз таҳияи ин барнома, рушду инкишофи ҷомеа ва махсусан, вазъияти динии ҷомеа ва сиёсати зидди таасубгарой вобастагии

калон дорад. Инчунин, таҳияи ин концепсияи мазкур имконият фароҳам меорад, ки заминаи мусоиди қабули қонунҳои зарурӣ дар самти ҳамгирии давлатию дини фароҳам оварда шавад, ки мутобиқи онҳо мақомоти идоракунии давлатӣ тавонанд фаъолияти худро бо ташкилотҳои динӣ дар самти мубориза бо таасубгароӣ байни ҷавонон самаранок ба роҳ монанд.

12. Ҳокимияти давлатӣ бояд ходимони динӣ, махсусан домуллоҳо ва имомхатибонеро, ки ба ҳамкориҳои судманд майлу рағбатдоранд, сиёсати давлатиро ҳаматарафа дастгирӣ мекунад, исломи суннатиро тарғибу ташвиқ менамоянд дастгирии ҳамачониба намуда, қувваи эҷодии онҳоро алайҳи ғояҳои таасубгаро истифода намоянд. Таҳия ва рушди барномаҳои давлатӣ, стандартҳо ва нақшаҳои таълимӣ барои дастгирӣ ва рушди низоми таълимоти динӣ бо мақсади омода намудани мутахассисони баланихтисоси соҳа, олимону – фақеҳон, омӯзгорони мадрасаҳо ва рӯзноманигорони соҳа зарур аст. Ин кор бояд ҳарчи тезтар анҷом дода шавад, то ки низоми таълимоти динӣ дар ҷомеаи мо рушду инкишоф ёбад.

13. Қайд кардан зарур аст, ки таасубгароӣ дар марҳилаи муосири инкишофи ҷомеаи инсонӣ ба сифати зухуроти иҷтимоӣ – фалсафии номатлуб ва хатарнок ба амнияти миллии Тоҷикистон хатари ҷиддӣ дорад ва ин ҳақиқати бебаҳс аст. Чи тавре мушоҳида мешавад таасубгароӣ ба ҷомеа, шахс ва давлат хатари мустақиму ғайримустақим дошта, асосҳои моддӣ ва маънавии ҷомеаро вайрону халалдор месозад. Раванди паҳншавии таасубгароӣ байни ҷомеаи тоҷикистонӣ моро водор менамояд, ки дар ҳамбастагӣ бо ҷомеа ва ҳокимияти давлатӣ тамоми қувва ва истеъдодоманро баҳри мубориза бар зидди ин зухурот истифода намоём ва манфиати давлат, ҷомеа ва шахсро ҳимоя кунем. Дар мубориза бо ин падида Ҷумҳурии Тоҷикистон ба як қатор дастовардҳои назарас ноил гаштааст.

14. Барномаи муккамали мубориза бо зухуротҳои ифротӣ, террористӣ, тундгароӣ ва таасубгароӣ қабул гаштааст ва тамоми сохторҳои давлатӣ вазифадоранд, ки онро иҷро менамоянд. Қонунгузори кишвар нисбати зухуроти ифротгароии динӣ-сиёсӣ, тундгароӣ, терроризм ва таасубгароӣ

таҷдиди назар карда шавад. Аз риояшавии бандҳои қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон бар зидди ифротгароӣ оромию осудагии давлат ва ҷомеаи тоҷик вобастагии калон дорад. Зикр кардан ба маврид аст, ки таблиғоти идеологӣ бар зидди таасубгароӣ ва бегонапарастӣ мустаҳкам гаштааст. Гуфтан мумкин аст, ки тарғиботи идеологӣ зидди ин вабои асри XXI ба қисми муҳимми сиёсати давлатӣ табдил ёфтааст.

15. Истифодаи нерӯю қудрати созандаи давлат ва ҷомеа асоси сиёсати давлатиро дар мубориза бар зидди зухуроти таасубгароӣ ташкил медиҳад. Ташаккули низоми давлатии мубориза ба таасубгароӣ ва ифротгароӣ қадами муҳим дар роҳи боло бардоштани сифату самаранокии ҳимояи давлат, ҷомеа ва шахсият дар баробари хатари паҳншавии терроризм ва ифротгароии динӣ-сиёсӣ мебошад. Воситаҳои муосири мубориза бо таасубгароӣ ва ифротгароии динӣ-сиёсӣ аз қабилӣ тарбияи ватанпарварӣ, тарғиби худшиносию ҳудогоҳии миллӣ миёни ҷавонон ва дигар соҳаҳои ҳаёти ҷомеа ва кишвар бояд инкишоф дода шаванд.

16. Яке аз самтҳои муҳимми пешгирӣ таасубгароӣ ин бурдани корҳои итилоотӣ – маърифатӣ мебошад, ки барои ташаккул ва инкишоф додани ҷаҳонбинии қавӣ, таҳамулпазирӣ, инкори идеологияи ҳаракатҳои динӣ-ифротӣ байни ҷавонон равона шудааст. Тарбияи ватанпарварию худшиносӣ миёни ҷавонон дар самти мубориза ва пешгирии идеологияи ифротгароӣ ва таасубгароӣ нақши муҳим дорад.